

A 41400

9(c2)

Ш 955

В. В. Шґлик

Лукашівка

Нариси про історію села
(ретроспективні містобудівні дослідження)

ЗМІСТ

Переднє слово	4
Подяки	6
Вступ	7
1 Походження назви та періоди заснування села.....	8
2 Історичні джерела про село Лукашівка у XIX – початку XX століття.....	13
3 Історія села Лукашівка після 1918 року.....	24
Висновки	43
Список використаних джерел	46
Додатки	49
Додаток А.1 Опис землеволодінь старшого сина бунчукового товарища Петра Івановича Кулябки – Петра.....	50
Додаток А.2 Лукашевич і утворення «Малоросійського общества»	51
Додаток А.3 Характерні риси житла сільських поселень в Полтавській губернії	53
Додаток А.4 Опис землеволодінь біля сіл Лукашевка та Новоселівка початку XX століття	57
Додаток А.5 Старовинна цегла з відбитком букви «В».....	60
Додаток А.6 Перелік дач навколо Лукашевки та Новоселівки у другій половині XIX століття	61
Додаток А.7 Перелік виробничих об'єктів та об'єктів транспортної інфраструктури, видів ремесел та ярмарків в Кременчуцькому повіті (друга пол. XIX ст.)	62
Додаток А.8 Приналежність сіл Лукашевка і Новоселівка до лікарняних дільниць (станом на 1907 р.)	63
Додаток Б Список мешканців/уродженців с. Лукашівка – померлих від голоду у 1932–1933 роках.....	64
Додаток В Спогади про Голодомор 1932–1933 рр.....	65
Додаток Г Список мешканців/уродженців с. Лукашівка – репресованих у 1937 році.....	70
Додаток Д Мешканці/уродженці с. Лукашівка – учасники Другої світової війни у 1941–1945 років	71
Додаток Е Мешканці с. Лукашівка, які в роки Другої світової війни загинули, пропали безвісті	73
Додаток Ж Список воїнів, які загинули в серпні-вересні 1941 року, поховані в с. Лукашівка	76
Додаток И Пам'ятний знак бійцям військового пересувного польового госпітала № 2328 в с. Лукашівка	77
Додаток К Спогади про період 1930-х років, німецької окупації та післявоєнний період с. Лукашівка	78
Додаток Л. Сучасні краєвиди с. Лукашівка.....	87

2 ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА ПРО СЕЛО ЛУКАШІВКА У ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Як уже зазначалося, одним із перших картографічних джерел, де є інформація щодо існування населеного пункту Лукашівка, є карти «трюхверстовки» Полтавської губернії (1846–1863 рр.). Початок їхнього створення є перша половина ХVІІІ століття і пов'язується з іменем видатного військового топографа, ученого-геодезиста Федора Федоровича Шуберта, уродженця Санкт-Петербурга. Після значної, у декілька десятків років, роботи з топографічних досліджень уперше, у 1846 році, були надруковані аркуші «трюхверстовки». Отже, ця карта замінила існуючу до того часу дорожню карту (40 верстову). «Трюхверстовки» є чорно-білими картами в масштабі в 1 см – 3 версти. Карта має непогану якість і деталізацію, на якій нанесені поселення, значні садиби, окремі будинки, церкви, постоялі двори, млини тощо [3]. На цій карті (рис. 1, 3) видно, що поселення межують одне з одним (Лукаші та Новосілки) і знаходяться в оточенні інших сіл і хуторів: із заходу – с. Малі Кринки, з північного сходу – хутір Ковбаси (Колбасник), зі сходу – хутір Коп'єватий, з півдня в сусідній балці знаходиться вівчарня і колодязь, із південного сходу – мог. Цілічина. До поселень Лукаші та Новосілки входили сельбищні зони, ставок, вигони, із півночі до Новосілок примикала зона зелених насаджень.

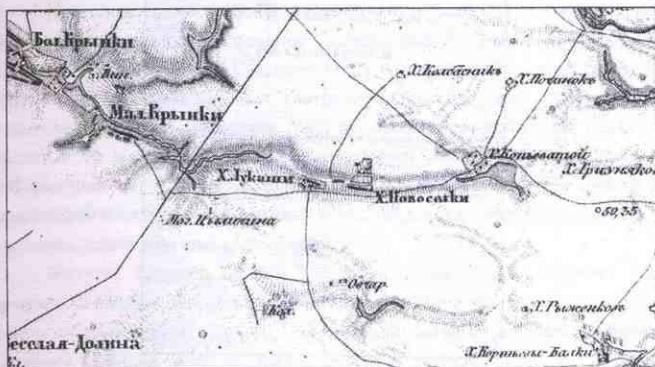

Рисунок 3 – Села Лукаші та Новосілки в оточенні найближчих поселень
(1846 рік)

Серед перших друкованих письмових джерел, де вказується на існування населеного пункту Лукашівка, є Список населених місць Полтавської губернії 1859 року [10, С. 116]. У ньому виконано групування населених місць не лише за належністю до тієї чи іншої адміністративної одиниці країни, а й за напрямками руху від одного значущого на той час вузлового пункту до іншого. Зокрема, у Кременчуцькому («уезді»), рухаючись від містечка Омельник до міста Миргород, із лівого боку тракту розташовані поселення Лукашевка та Новоселівка, біля Корньєвої Балки (рис. 4, 5). На той час у с. Лукашевка було всього дворів – 10, чоловіків – 29, жінок – 31, у с. Новоселівка було дворів – 12, чоловіків – 39, жінок – 46. За ієрархією в адміністративному поділі часів Російської імперії дані поселення визначалися як «деревні», тобто села, де відсутньою була церква (храм), також ці поселення були «владельческие», тобто належали «владельцу».

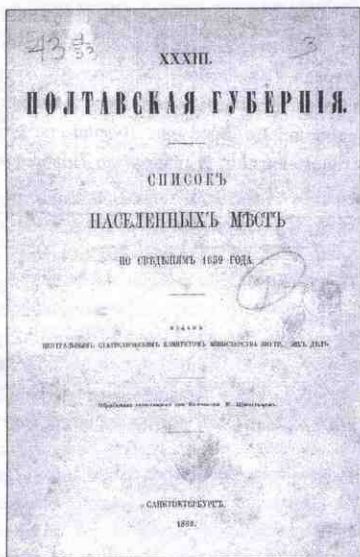

Рисунок 4 – Список населених місць Полтавської губернії (1859 рік, титул)

№	ИЗВАНІЕ НАСЕ- ЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ПОЛОЖЕНІЕ.	РАЗСТОЯНІЕ ВЪ ВЕРСТАХЪ.		ЧИСЛО ДОМОВЪ.	ЧИСЛО ЖИТЕЛЕЙ.		Церкви и молитвенныя зда- нія; учебныя и благотвори- тельныя заведенія; почто- выя станціи; ярмарки, ба- зари, ярства; фабрики и заводы и т. п.
			Отъ уѣзда. города.	Отъ станціи кварт.		м. п.	ж. п.	
2398	Илатовка (Мих- ловка), хут. вл.	при колодцѣ.	82	29	42	48	46	
2399	Глушкова, д. вл.	при колодцѣ.	53	26	15	93	79	Заводъ 2.
2400	Волыча, хут. вл.	при колодцѣ.	53	30	10	15	20	Заводъ 2.
2401	Кармазинна, д. вл.	при р. Кармази- новскѣ.	28	15	19	75	73	
2402	Троицкое, с. вл.	при оз. Троицкомъ.	30	17	127	412	434	Церковь православная 1. За- водъ 2.
2403	Лисовка (Лысоно), хут. вл.	при оз. Лисовскомъ.	46	23	20	143	147	
2404	Коритова Балка, д. вл.	при оз. Коритовой Балки.	58	35	10	29	35	
2405	Новоселівка, д. вл.	при оз. Коритовой Балки.	64	41	12	39	46	
2406	Лукашевна, д. вл.	при оз. Коритовой Балки.	67	42	10	29	31	
2407	Фидровка, с. вл.	при р. Хорозѣ.	54	34	226	572	640	Церковь православная 1. За- водъ 2.

Рисунок 5 – Села Лукашевка та Новоселівка в списку населених місць Полтавської губернії (1859 рік)

На спеціальній карті Європейської Росії (видання воєнно-топографічного відділу Головного штабу, під редакцією підполковника Стрельбіцкого, 1865 р.) [11] нанесені населені пункти Лукаші та Новосілки (єдині в межах нинішньої Куп'єватівської сільської ради), як «селенія» і «деревні» від 10 до 20 дворів (рис. 6). Загалом ця кольорова карта має масштаб 10 верст у дюймі. Карта великого масштабу, тому особливої інформативності вона в собі не має, імовірно стане у пригоді як додатковий матеріал для дослідження місцевості істориками і людям, котрі шукають записи про свій рідний край.

Житлові будинки на той час були такими: одноповерхові, стіни зроблені із глини з солом'ю з використанням дерев'яного каркасу, покриті солом'ю чи очеретом. Подібну конструкцію мали і господарські будівлі. Огорожу навколо садиб робили зазвичай із плетеної лози. На території поселень, окрім житлової забудови, зустрічались споруди виробничого призначення (млин, вітряк тощо) та громадські будівлі (шинок, корчма).

ОЧЕРКИ

ПОМѢЩИЧЬЯГО ХОЗЯЙСТВА

ВЪ УВѢДАХЪ

ВОЛОНОВИНСКОМЪ И КРЕМЕНЧУГСКОМЪ.

Выпущены въ VI и VII томъ Сборника

ПО ХОЗЯЙСТВЕННОЙ СТАТИСТИКѢ

Дополненіе губерна.

ПОЛТАВА

Типо-литографія П. А. Дельца. Александровская ул., д. Бармакеевска.

1889.

Рисунок 7 – Опис поміщицьких господарств Кременчуцького уїзду (1889 рік, титул)

Відповідно до спогадів старожилів (дод. А.4) розподіл землеволодінь поряд із Лукашевкою і Новоселівкою мав такий вигляд: «усього землі до революції 1917 року було 885 десятин. Поміщикам належало 600 десятин (Іллі Візмітіну – 500, а Михайлу Візмітіну – 100). Куркулям належало 265 десятин: Перваку – 60 десятин, Корсуну – 25 десятин, Починку – 30 десятин, Броварці – 90 десятин, Дугенці – 60 десятин. Середнякам належало 20 десятин». Звичайно тут можуть бути певні неточності (наприклад, прізвище Візмітін, мабуть, слід замінити на Вязьмітін (див: Тронько П. Т. (ред.). Історія міст і сіл УРСР. Том 17. Полтавська область, стор. 253), також ім'я одного із братів Вязьмітінних могло бути Лука чи Лукаш – як вказують інші старожили (див. дод. К), однак загалом можна уявити загальну картину розподілу земель поміж власниками, їхні прізвища та особливості переходу власності до радянської влади після революції 1917 року.

Окрім цього, навколо Лукашевки та Новоселівки були виділені окремі ділянки (дачі), власниками яких були: місцеві мешканці («крестьяне собственники того хутора»), окремі родини («Николай, Егор и Иван Григорьевич(чи) Оришненковы»), окремі власники («Яков Григорьевич Пономаренко»), а також «Колежский Секретарь Осип Семенов(ич) Рудзинский» (див. дод. А.6).

На протязі XIX століття в Лукашеві та Новоселівці, як і загалом у Кременчуцькому повіті, берегли коней і відповідно, обробляли землю волами (рис. 9): «Хозяева лошадыми в здешнем краю не пашут, а производят хлебопашество волами, оных же волаы стоят цены самая плохая от 25 до 30 рублей, а самая лучшая пара от 50 до 80 рублей» (дод. А.7).

Малроскція
Повернення сь жолна.

Сь фот. В. А. Светлічного.

Україна

Pelite Russie.
Retour chez soi après la moisson.

Рисунок 9 – Повернення селян із поля в період жнив
(Україна, XIX ст., фото В. Светлічного)

Жителі Лукашевки і Новоселівки також мали можливості з продажу чи обміну вироблених ними товарів на традиційних місцевих ярмарках.

«В повіте бывають ярмарки и именно: в городе Градижске 1 Мая 9, 2-я Августа 1, 3-я октября 1 и 4-я декабря 6. В местечке Келеберде 1 – сирной недели, 2 – июня 12 и 3-я октября 21. Омельники 1 – июля 20, 2 – октября 14. В Чигрин-дуброве 1 – апреля 23, 2 – июля 20 и 3 – октября 14 и в селе Горбах апреля 20, в селе помещика надворного советника

Базылевского – Кринках 1-я – января 1, 2 – на четвертой неделе великого поста, 3 – в день вознесения господня и 4 – сентября 26; в которых продается рогатый скот и овцы в малом количестве и съестные припасы приезжающими на оные из разных околичных селений жителями» (див. дод. А.7).

Серед інших друкованих письмових джерел, де вказується на існування населеного пункту Лукашівка, є Список населених місць Полтавської губернії 1900 року [13]. У ньому виконано групування населених місць за належністю до тієї чи іншої адміністративної одиниці країни (уїзд, волость) та вказується наявність селянських громад.

Зокрема, у Кременчуцькому «уїзді», Кринківській волості розташовані поселення «Лукашовка» та «Новоселовка» (рис. 10–12), де загалом проживало на той час 380 жителів (160 – у Лукашовці та 220 – у Новоселівці).

Рисунок 10 – Список населених місць Полтавської губернії (1900 рік, титул)

№ населенн.	Водости и поселенія	Сельскія общества.	Разс. въ верст.		Въ обще- ствѣ.		Мѣстныя, при- писаныя къ водост.	НАСЕЛЕНІЕ.			ЗЕМЛИ					
			Отъ водост.	Отъ уѣзда (вр.)	Деревн.	Деревнскихъ.		Жителей.	Женщин.	Полов.	Пашенной.		Мѣстной при- писанной			
											Отъ водост.	Отъ уѣзда	Всѣхъ.	Всѣхъ.		
11	Лукашовка д.	Лукашовское кр. общ.	6,50	27	27	—	33	84	76	160	39	1,883	—	—	—	11
12	Новоселівка д.	Новоселівское кр. общ.	6,51	33	33	—	43	118	107	220	44	—	—	—	—	11

Рисунок 11 – Села Лукашівка та Новоселівка в списку населених мість
Полтавської губернії станом на 1900 рік (початок списку)

Общественное имуще- ство, ездост.		Прок. посе- ленн. в уѣздѣ.	Рѣчки и ручьи.	ШКОЛЪ:	Сборы и платежи (въ рубляхъ):						
Въ школахъ, въ мѣстн. земл. общ.	Продоволь- ственнаго са- дана (рѣбн.).				Число дворовъ.	Мѣстныя.	Деревнскія.	Деревнскія.	Губернскія.	Російскія.	Судебныя
35	—	—	—	—	70,37	2,33	19,00	11,84	18,31	8,00	10,31
32	—	—	—	—	85,00	20,00	19,00	9,00	24,31	10,00	9,00

Рисунок 12 – Села Лукашовка та Новоселівка в списку населених мість
Полтавської губернії станом на 1900 рік (продовження списку)

Містяться також відомості про кількість земель (десятин) поміщиків і землевласників, наявність річок, шкіл, та кількісні показники різних платежів і зборів.

За часів Російської імперії населення великих і малих поселень закріплювалось за лікарняними дільницями та повинно було мати доступ до первинного медичного обслуговування. Так, села Лукашевка і Новоселівка, станом на 1907 р., були включені до 8-ї лікарняної дільниці (с. Великі Кринки) у зоні м. Кременчук (дод. А.8).

У виданні полтавських авторів [8], згідно з наведеними там даними, також зазначається, що станом на 1910 рік у Кринківській волості існували поселення Лукашівка як «деревня» з хутором Бабаново [8, С. 178] та «деревня» Новоселівка [8, С. 180].

Серед інших друкованих письмових джерел, де вказується на існування населеного пункту Лукашівка, є список населених місць Полтавської губернії 1912 року [14]. У ньому виконано групування населених місць за належністю до тієї чи іншої адміністративної одиниці країни. Зокрема, у Кременчуцькому «уезді» Кринківській волості розташовані поселення «Лукашевка» та «Новоселовка» (рис. 13, 14).

Рисунок 13 – Список населених місць Полтавської губернії (1912 рік, титул)

Название поселеній.	Располо- женіе отъ.		Число жителей.		ШКОЛЫ.			Церкви.	Категоріи населенія (по 1917 г.)
	Города	Вокзалы и Учрежденія.	Мужского пола.	Женского пола.	Многокласс. Школы.	Однокласс. Школы.	Гривисы.		
Крыковская волость.									
3 вол. станца, 1 зем. уч. и 1 гр. суд. палата. Полтавская округ. суды по Кременчугскому уезду.									
Бегювщина дер.	46	1	814	835	—	—	—	—	—
Больша Крыки село	45	—	879	815	1	1	—	Покровская.	IV
Долна село	46	3	580	552	1	—	—	—	—
Лукашевка дер.	51	5	43	55	—	—	—	—	—
Лысова дер.	41	4	264	298	—	1	—	—	—
Малая Крыки село	40	1	802	607	1	—	—	Преображен- ская.	IV
Михайлова дер.	42	5	129	121	—	—	—	—	—
Новоселовка дер.	52	6	99	102	—	—	—	—	—
Семимогил дер.	38	6	335	326	1	—	—	—	—
Сворбие дер.	35	10	342	354	—	1	—	—	—
Яновщина дер.	20	5	87	82	—	—	—	—	—
Ондровка село	55	20	1670	1649	1	—	—	Преображен- ская.	II
<p>1) Школы: 1) Из волости выданы: 5603 дес. 1800 саж. престо земли (в томъ числѣ 1300 дес. 1849 саж. пахатной и 3704 дес. луговой), 476 дес. 191 саж. казенной, 12 саж. 802 двора и 10632 душъ дворян.</p> <p>2) Отъ Крыковскаго вол. уезда относятся: до Глобинскаго—18 дер., Зайчонскаго, Хорольскаго уездов—20 дер., Зубанскаго, Хорол. уезда—12 дер., Милославскаго—15 дер. и до Пустовитовскаго—13 деретъ.</p>									
Крюковская волость.									
4 вол. станца, 3 зем. уч. и 2 гр. суд. палата. Полтавск. округ. суды по Кременчугскому уезду.									
Демуровка поселокъ	3	3	313	310	—	—	—	—	—

Рисунок 14 – Села Лукашевка та Новоселівка в списку населених місць
Полтавської губернії (1912 рік)

На той час у с. Лукашевка було чоловіків – 48, жінок – 55, у с. Новоселівка було чоловіків – 93, жінок – 102, тобто загалом кількість мешканців зменшилася порівняно із 1900 роком (див. рис. 11). За ієрархією в адміністративному поділі досліджувані поселення визначалися як «деревні», тобто села, де відсутньою була церква (храм), також відсутньою там була школа. Однак, зважаючи на наявні інші документи (військовий квиток Шулика Федора Тимофійовича, де зазначено, що він у 1916 році закінчив навчання в Лукашівській школі), можна допустити, що 4-річна школа в с. Лукашівка до 1917 року вже функціонувала.

3 ІСТОРІЯ СЕЛА ЛУКАШІВКА ПІСЛЯ 1918 РОКУ

Радянська влада була проголошена в селі у 1918 році. Із утворенням Глобинського району 07.03.1923 Лукашівка і Новоселівка входили до складу Бетягівської сільської ради (станом на 07.09.1923 – Лукашівка, Новоселівка та Починки входили до складу Битягівської сільської ради – за даними краєзнавчого музею с. Великі Кринки). Далі, після остаточного переформатування Кременчуцької округи згідно з переписом 1926 року вже функціонувала Лукашівська сільська рада у складі Глобинського [15, С. 6–7], потім із 1928 року – у складі Великокринківського району [8]. Одним із перших мешканців села, що приєдналися до колективізації, був Шулик Федір Тимофійович, який мав на той час освіту 4 класи і у період до початку німецької окупації 1941 року почоловав Лукашівську сільську раду, а місцеву артіль (колгосп) імені Чапаєва в той період очолював керівник на прізвище Реміяка (див. дод. К).

Період існування українських сіл у тридцяті роки ХХ століття був доволі тяжким, а в багатьох випадках супроводжувався масовим вимиранням мешканців. Розкуркулення, колективізація та Голодомор спричинили демографічну катастрофу, яка призвела на Полтавщині до більш ніж мільйонних людських жертв. У Глобинському районі під час Голодомору перестало існувати понад 40 сіл і хуторів. Завдяки свідченням людей, які залишились, стало відомо, що тільки в одному селі Ламане померло голодного року 557 чоловік. У селі Іванове Селище в 1933 році вимерла майже половина мешканців [16, С. 5]. Полтавщина в цей час втратила чи не найбільше людей різного віку, особливо – молоді.

Мешканці (зазвичай члени місцевих артілей) зверталися за допомогою до керівників району (рис. 15), була, мабуть, і відповідна